
Anıları, Düşünceleri, Eylemleri ile ERDAL İNÖNÜ

Ercan KARAKAŞ*

Erdal İnönü de aramızdan ayrıldı. Toplum olarak bunun derin üzüntüsünü yaşıyoruz. O, gerçekten de bilim ve siyaset dünyamız ve ülkemiz için farklı ve önemli bir insandı. Vefatından sonra bilim, sanat, iş ve siyaset dünyasından insanların Erdal İnönü'ye ilişkin söyledikleri ve Ankara ile İstanbul'daki cenaze törenlerine kendiliğinden katılan on binlerce yurttaşımız onun halk tarafından ne kadar takdir edildiğinin ve sevildiğinin bir kanıtıydı.

Aktif Siyasete Katılım

Erdal İnönü başarılı bir bilim insanı olarak kendini bilimsel çalışmalara adanmışken 12 Eylül askeri darbesinden sonra ısrarlı davetler karşısında aktif siyasete katılmak durumunda kaldı. Elbette insanlığa ve ülkesine karşı sorumlu ve demokrat bir bilim insanı olarak, ülkemizde ve dünyada olup bitenleri yakından izleyen biriydi. Bu özelliği Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörü iken, yaşanan çalkantılı günlerdeki demokrat tutumuyla tüm Türkiye tarafından da bilinir hale geldi.

Öğrenciler de bu soğukkanlı, hoşgörülü, sevecen ve demokrat hocayı çok sevdiler. Onun rektörlüğü döneminde ODTÜ öğrencisi olan Sait bu sevgiyi bakın nasıl dile getiriyor; " Hayatta övünülecek fazla bir

şeyim yok. Ama Erdal İnönü'nün imzası var diye o duble büyüklükteki diplomamı gençlere keyifle gösterdiğim oluyor zaman zaman." Akın isminde bir öğrenci ise, fizik bölümünde birinci sınıfa başladıklarında Erdal İnönü'nün kendilerini topladığını, bilimle uğraşmalarını, günlük siyasete kapılmamalarını öğütlediğini anlatıyor ve " Biz o öğüdü tutmadık. Ama daha sonra kendisi de tutamadı ve siyasete atıldı" diyor.

Evet, Türkiye'de 12 Eylül gibi toplumu allak bullak eden bir darbe yaşanmasaydı, büyük bir ihtimalle bilimsel çalışmayı çok seven ve çok önemseyen Erdal İnönü 57 yaşında aktif siyasete girmeyecekti. Buna gerek kalmayacaktı.

O, 12 Eylül rejiminin yaptıklarını hiçbir şekilde onaylamayan bir bilim insanıydı. Nitekim MGK'ca üniversitelerdeki demokrat-solcu öğretim üyelerinin görevine son verilmesini, siyasi partilerin, CHP'nin kapatılmasını doğru bulmadığını söylüyordu. 1982 Anayasa Referandumu'nda da hayır oyu kullanmıştı.

Erdal İnönü'nün demokrat tavrını bilen, kapatılan CHP'nin ileri gelenleri, dağılan sosyal demokratları yeni bir parti çatısı altında bir araya getirmek için uğraşıyorlardı. Bülent Ecevit'in yeni bir parti kurulmasına karşı çıkması üzerine, lider arayışına girdiler. Aradıkları, kişiliği güçlü, saygın bir isimdi, ama bu isim aynı zamanda CHP'lilerin iyi tanıdığı bir aileden olmalıydı.

Bu tarif Erdal İnönü'yü işaret ediyordu, nitekim hemen gereği yapıldı ve Erdal İnönü'yle temasa geçildi. Sayısız görüşmeler yapıldı. Başlangıçta Erdal Bey teşekkür etti, ama üniversiteden, bilimden uzak, ayrı kalmak istemediğini söyledi. Eşi sevgili Sevinç Hanım da Erdal İnönü'nün aktif siyasete katılmasına karşıydı.

Ama ısrarların sürmesi üzerine Erdal İnönü, Sevinç Hanım'ın bulunmadığı bir görüşmede, ülkede bu kadar karamsarlığın hakim olduğu bir dönemde "**vicdan borcum**" diyerek aktif siyasete katılmaya karar veriyon ve hemen üniversitedeki görevlerinden emekliye ayrılarak işe koyuluyordu.

Planlı, programlı çalışmayı ilke edinmiş bir aydın olan Erdal İnönü ilk iş olarak siyasetteki öncelikli hedeflerini anılarında şöyle açıklıyor:

"Birincisi, beni siyasete çağıranların gösterdikleri hedefti: Demokrasimizi ara dönemin getirdiği güdümlü yapı ve davranıştan kurtarıp yeniden halka dayanan özgür bir düzen haline getirmek. Ama bunu yaparken bir askeri müdahale tehlikesiyle de karşılaşmamak.

Halkın, seçimlerde ortaya çıkan özgür iradesiyle, iktidarları değiştirebildiği bir demokratik düzen kurulmalıydı ve on yıl sonra tekrar bir müdahale ile askıya alınmamalıydı.

Meclis'i boykot etmek, ya da adayı beğenmediğimiz için Cumhurbaşkanlığı seçimini sonuçsuz noktalara götürmek gibi eylem önerilerine itibar etmedim. Bunun için beni çekingen ve ürkek davranmakla suçlayanlar oldu, olacaktır. Ben doğru yaptığımı inanıyorum.

Bana gösterilen ikinci bir önemli hedef, 12 Eylül rejiminin CHP'yi kapatarak dağıttığı sosyal demokratları toparlamak, tekrar bir araya getirmektir. Bu hedefe de birçok çabadan sonra erişebildiğime inanıyorum. Demokratik gelişme içinde bundan sonra meydana çıkabilecek bölünmelerden herhalde sorumlu tutulmam.

Siyasete girerken zihnimde yer tutmuş üçüncü bir hedefim daha vardı. CHP iktidara geldiği zaman, aydınlar memnun oluyor, ekonomi ile ilgili çevreler rahatsız oluyordu. Adalet Partisi iktidarında ise bunun tam tersi, aydınların başı derde giriyor, esnaf ve işadamları rahatlıyordu.

Ekonomiyi büyütürken aydınlarımızı rahatsız etmeyecek bir siyasal davranış mümkündür diye düşünüyorum. Bunu, Batı'daki sosyal demokrat partiler başarı ile yapabiliyorlardı. SHP'nin koalisyon hükümetinde bakanlarımız bu yolda başarı ile ilerlediler ."

Batılı Anlamda Sosyal Demokrat Parti

Yeni partinin kurucular kurulunu CHP ileri gelenlerinin de katkısıyla belirleyen Erdal İnönü başından beri yeni partinin " **Batılı anlamda bir sosyal demokrat parti**" olması düşüncesindeydi. Nitekim program ve tüzük çalışmaları başlatılan yeni partinin isminin ne olacağı görüşülürken, bazı kurucular " **Ulusal Egemenlik Partisi** " adını önerdiler. Kimileri de partinin adında sosyal demokrat sözcüklerinin bulunmasını istediler. Bu öneriden yana tavır koyan Erdal İnönü bunun nedenini **Anılar ve Düşünceler** adlı kitabının 2. cildinde şöyle açıklar; "Böylece vaktiyle CHP'de yaşanmış 'parti ne kadar solda?' tartışmalarının baştan önlenebileceğini, Batılı anlamda bir sosyal demokrat parti olduğumuzun ve komünistlikle ilişkimiz bulunmadığının kesin olarak anlaşılacağını düşünüyordum ."

Programında "insan haklarına ve özgürlüklere saygılı, ekonomik gelişmeyle sosyal adaleti birlikte gerçekleştiren " ve "sosyal dayanışmaya öncelik tanıyan" SODEP, askeri yönetim tarafından hoş

karşılanmadı. Erdal İnönü ile birlikte 22 kurucucusu veto edildi. Bu vetoyu diğer vetolar izledi. Sonuçta SODEP'in 1983 seçimlerine katılması engellendi. Erdal İnönü veto edildikten ve SODEP'in 6 Kasım'da yapılacak olan seçimlere katılamayacağı kesinleştikten sonra 1983'ün Ekim ve Kasım aylarını görevli olduğu UNESCO'nun Paris'te yapılan yürütme ve genel konferans toplantılarında geçirdi.

Seçim sonrası yeniden yurda döndüğünde bir soru üzerine, **"Batılı anlamda bir sosyal demokrat parti kurulmasına katkı yapmaya devam edeceğini"** açıkladı. Bu arada bir taraftan da sıkıyönetim mahkemesinin, MGK'nın 76 sayılı bildirisine aykırı beyanda bulunmaktan dolayı hakkında açtığı dava nedeniyle yargı önüne çıkarıldı. Beraatla sonuçlanan bu duruşmaya avukatları ve SODEP kurucuları ile giden Erdal İnönü **"Anılar ve Düşünceler 2"** de duruşmayı şöyle anlatıyor; **"Biraz bekledikten sonra mahkeme salonuna alındık. Ben sanık olarak ortada tek başıma durdum. Avukatlar arkada ve yanda yer aldılar. Karşımda yargıçlar, öteki yanımda savcı ve zabıt katipleri var. Kendimi dram tiyatrosunda gibi hissettim. Duruşmanın mekan düzenlemesi, yargıçların tavırları, konuşmaların şekli, hepsi sanıkları etkilemek amacıyla tasarlanmış bir oyunun öğelerini andırıyordu. Bu düzen ister istemez beni de heyecanlandırdı."**

1983 seçimlerinden sonra Erdal İnönü 17 Aralık'ta yeniden SODEP Genel Başkanlığını üstlendi. CHP'li çok sayıda milletvekili SODEP'e üye oldu, parti her yerde hızla örgütlendi ve 1984 yerel seçimlerinde yüzde 23,4 oy alarak ikinci parti oldu. 1983 seçimlerinde yüzde 30,5 oy alan Halkçı Parti'nin oyları ise yüzde 8,8'de kaldı. Bu seçimden sonra da Erdal İnönü, SODEP'in hedefini Türkiye'de demokrasiyi **"Bu kez tüm kurum ve kurullarıyla yaşama geçirmek"** ve bu hedefe yürürken solda bütünleşmeyi sağlamak olarak sık sık vurguladı.

Erdal İnönü tüm sorunların demokrasi içerisinde çözülebileceğine içtenlikle inanan, **"bize göre bir demokrasi anlayışına"** karşı olan bir siyasetçiydi. Zora ve şiddete başvurulmaması koşuluyla her türlü düşüncenin ifade edilmesini ve partileşmesini savunuyordu. İfade ve örgütlenme özgürlüğüne sınır konulmasına karşıydı. **"Demokrasinin temel niteliklerinden biri olan düşünce özgürlüğü, tamamıyla karşısında olduğumuz fikirlerin bile söylenmesine izin vermekle kendini gösterir"** diyerek ifade özgürlüğünün olmazsa olmazlığını vurguluyordu.

Solun Birleşmesine Büyük Katkı

Erdal İnönü bu anlayışını muhalefette de, iktidarda da savundu. Demokrasi konusunda tutarlıydı. Ceza yasasının 141 ve 142'nci maddeleri ile birlikte 163'üncü maddesinin kaldırılmasına da destek verdi. Çünkü laiklik ilkesinin de ifade özgürlüğünün geçerli olduğu bir ortamda daha iyi savunulacağına inanıyordu. Barış davası sanıklarını ziyaret etmesi, farklı kültürel ve etnik kimliklerin kendini ifade etmelerini savunması, Kürt kesiminin mecliste temsil edilmesi için attığı adımlar, tüm çarpıtmalara rağmen Ermeni Konferansına katılmak konusunda gösterdiği tutum onun sahici bir demokrat olduğunu gösteren önemli davranışlardı.

Erdal İnönü solun, sosyal demokratların birleşmesi hedefi için de üzerine düşeni yaptı. 1985 yılında rahmetli Aydın Güven Gürkan ile birlikte SODEP ve HP'nin SHP adıyla birleşmesini sağladı. Her iki liderin de özverili gayretlerine rağmen maalesef DSP ve Bülent Ecevit bu bütünleşmeye katılmadılar. İnönü ve Gürkan 1995 yılındaki SHP-CHP birleşmesine de önemli katkılarda bulundular.

SHP, iki liderin özverili ve yapıcı tutumlarının da katkısıyla toplumda büyük heyecan yarattı. Nitekim 1989 yerel seçimlerinde SHP yüzde 29'a yaklaşan bir oyla birinci parti oldu ve belli başlı belediyeleri kazandı. Ancak 1991 yılında yapılan genel seçimlerde bu oy oranı korunamadı. Oylar yüzde 7 civarında düştü. Sonrasında DYP-SHP koalisyon hükümeti kuruldu. Erdal İnönü bu hükümette başbakan yardımcısı ve devlet bakanı oldu. Erdal Bey bu görevinde 1,5 yıl kadar kaldı. Demirel'in cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra SHP Genel başkanlığından ve hükümetteki görevlerinden ayrıldı. Daha işin başında 1983 yılında " esas olarak görevimi yaptığımı inandığım zaman siyaseti bırakırım" diyen Erdal İnönü, Türkiye siyasetinde görülmeyen şekilde söylediğini yaptı. 1995 yılına kadar milletvekilliğini sürdüren İnönü o yıl SHP-CHP birleşmesinde genel başkanlığa getirilen Hikmet Çetin'in ricası ile bir süre de dışişleri bakanlığı yaptı.

Aktif Siyasetten ve CHP Üyeliğinden Ayrılma

SHP-CHP birleşmesine rağmen oylar 1995'de yüzde 10,7'ye düştü. Bu sonuç sorgulanmadığı, adeta olur böyle şeyler denildiği için de 1999'da baraj altında kalındı. Erdal İnönü bundan ders alınmasını, birleşme protokolünün öngördüğü yeniden yapılanmanın biran önce gerçekleşmesini istedi. Bu konuda diğer eski genel başkanlarla birlikte CHP Genel Başkanı Baykal'a bir mektup gönderdi. Uyarıların gereği

yapılmayınca da 2001'de diğer birçok eski parti yöneticisi gibi CHP'den istifa etti.

Sonrasında yeni bir sol parti girişimi başlayınca 1983 yılındaki gibi, yine kendisine " başa geç" diye ısrar edilmesi üzerine, (ki biz bu ısrarları doğru bulmayan taraftaydık) " Beni onurlandırıyorlar, ama SODEP'i kurmak için üniversiteden emekli olarak ayrılmamın üzerinden 18 yıl geçtikten sonra, yeni bir parti girişimine öncülük etmeye kalkmak akla uygun bir davranış olamaz " şeklinde bir açıklama yaptı ve " vatandaşlarımızın izniyle ben kalan zamanımı sakın bir ortamda düşünerek ve yazarak geçirmek istiyorum. Buna da hakkım olduğuna inanıyorum" dedi. Söylediğini de yaptı. Anılarını, fikirlerini, Türkiye'nin ve dünyanın geleceğine ilişkin düşüncelerini, insanlığın yararına sundu. Bu süreçte bir taraftan da üniversitelerden, sivil toplum örgütlerinden çeşitli konularda konuşma yapmak üzere davet almaya başlayınca, " siyasetteyken hep iyi konuşmacı olmadığım söylenirdi, siyaset eyleminden ayrılıp anılarımı yazmaya başladıktan sonra ise birdenbire aranan bir konuşmacı haline geldim. Bu işte bir yanlışlık vardı ama nerede olduğunu anlayamadım " diyerek durumu, çok sık yaptığı gibi, yine mizahi bir üslupla değerlendiriyordu. Cemal Süreyya, yazdığı Erdal İnönü portresinde onun mizahi yönünü "Çevresine belirsiz bir mizah da yaymakta. Uzun vadede düzeltici, göz açıcı, yerine oturtucu bir mizahtır bu. Gülmece değil de, gülümsemece... Yarısı kendinden, yarısı hesaplanmış ." Şeklinde tarif ediyor ve "Erdal Bey iyi konuşamıyor" diyenlere de; "Coşkusuz diyorlar. Ama o istemiyor ki öyle bir coşkuyu. Hamasi olmak, öfkeli görünmek, bağırıp durmak mıdır coşku?" diye soruyordu.

Siyasi Kültüre Katkıları

Öfkeli görünmek, bağırıp çağırmak onun üslubu değildi. O, tutum ve davranışlarıyla siyaset yaşamımıza ve siyasi kültürümüzün gelişmesine önemli katkılarda bulundu. Bu katkıları; siyasi kararları çıkara göre değil ilkelere göre vermek, gösterişten uzak durmak, siyaset üretirken bilimsel verileri kullanmak, mutlaka uzmanlardan yararlanmak, bir sorunu ele alırken neden-sonuç ilişkisine bakmak, seçim başarısızlıklarını dışarıda değil, içeride kendinde aramak, her zaman gerçeği aramak, doğruyu söylemek, açık olmak, parti içinde ve dışında farklı fikirlere saygı göstermek, popülizmden uzak durmak, gerektiğinde genel başkanlık dahil görevden ayrılabilmek, özverili olmak vb. hususlar olarak sayabiliriz.

Erdal İnönü'yü saygın bir siyaset adamı olarak niteleyen kimseler ve özellikle de politikacılar yukarıdaki konularda onun gibi davranabilirlerse, hiç kuşku yok hem onun anısına saygı göstermiş olurlar, hem de politik siyasi kültürümüzün doğru yönde gelişmesine katkıda bulunmuş olurlar. Siyaset yapan ve yapmayı düşünen herkese Erdal İnönü'nün aktif siyasetten sonra yazdığı son derece yararlı kitaplara (siyaset ve bilim konularındaki 10 kitap) bir göz atmalarını öneriyorum.

Erdal İnönü üniversiteden ayrılıp siyasete girdiğinde, **"Bilimde gerçeği aramak ve söylemek şarttır. Siyasette ise insanları kandırmak da gerekir. Bunu nasıl yapacaksınız?"** sorusuna muhatap olduğunda, **"Fark yok, her iki alanda da zoru kolay yapmak için çalışmak gerekir"** şeklinde yanıtlıyordu.

Evet, Erdal İnönü gerçekten de siyasi yaşamı boyunca zor koşullara rağmen büyük özveriyle çalıştı ve **"insanları kandırmadan"** da siyaset yapılabileceğini kanıtladı.

O her zaman özlemle ve saygıyla anılacaktır.